

УДК 37.014.5:316.77(100)

<https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-103.2025.41>

Наталія ХАРЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
завідувач відділу виховання на пограниччі,
Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ
ORCID iD 0000-0002-4171-593x

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВСЬКОЇ І СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Формування міжкультурної компетентності є основою виховання громадянина, який усвідомлює власну культурну ідентичність, відкритий до взаємодії, здатний діяти відповідально і ефективно в глобалізованому середовищі. Така спрямованість освіти відповідає викликам XXI століття, коли комунікація, мобільність і партнерство між культурами стають невід'ємною умовою розвитку особистості, суспільств й держав.

На основі аналізу наукових досліджень у статті охарактеризовано компетенції, необхідні для ефективної взаємодії у багатокультурному середовищі (культурна обізнаність; міжкультурна чутливість; мовна компетентність; емпатія; гнучкість і адаптивність; соціальна інтегрованість і ефективність комунікації). Обґрунтовано, що ефективність формування міжкультурної компетентності визначається тим, наскільки активно здобувачі освіти залучені до реальних ситуацій міжкультурної взаємодії, спільного розв'язання проблем, творчого діалогу та суспільно корисної діяльності.

Розглянуто ефективні форми та механізми розвитку міжкультурної компетентності (проектно-орієнтоване навчання, сервіс-лернінг, міжкультурні обміни тощо). Окреслено, що у різних країнах світу формування міжкультурної компетентності реалізується через поєднання навчання, досвіду і реальної взаємодії. Спільними рисами цих практик є активна участь молоді у соціально значущих проєктах; розвиток рефлексії й критичного мислення; створення умов для безпечного діалогу й емпатійного слухання; партнерство школи, громади та міжнародних інституцій.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, учнівська і студентська молодь, заклади освіти, зарубіжний досвід.

Постановка дослідницької проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Процеси глобалізації, інтернаціоналізації освіти та посилення міграційних потоків суттєво змінили соціокультурний контекст функціонування сучасної освіти. Це

вимагає від педагогів і здобувачів освіти соціокультурної чутливості, уміння розуміти інакшість, сприймати культурну відмінність не як бар'єр, а як ресурс розвитку.

Освітній простір у таких умовах перетворюється на середовище культурного взаємообміну та соціальної інтеграції, у якому знання стають інструментом порозуміння, а спільна діяльність – засобом до подолання стереотипів і формування спільних цінностей. Тому одним із ключових завдань сучасної освіти стає формування міжкультурної компетентності як інтегральної якості особистості, що поєднує ціннісне ставлення до власної культури і культурного різноманіття та практичні вміння ефективної взаємодії в полікультурному середовищі.

Аналіз відповідних досліджень та публікацій. Міжкультурна компетентність розглядається в роботах вітчизняних (Т. Беркутова, О. Ігнатова, Є. Логвінов, І. Холод, В. Макаров та інші) та зарубіжних науковців (А. Сарварі, Д. Дірдорф, Ю. Джин, Г. Нойнер та інші) як складне соціально-психологічне утворення, яке включає когнітивний (знання про інші культури та соціальні норми), афективний (ціннісні орієнтації, відкритість, толерантність) та поведінковий (уміння і стратегії міжкультурної взаємодії) компоненти [1; 3; 5].

Її формування є необхідною умовою підготовки учнівської та студентської молоді до життя і професійної діяльності у глобалізованому світі, де комунікація, мобільність і спільні виклики виходять за межі національних кордонів [2; 6].

Дослідники А. Сарварі, Х. Аднан, М. Рахамад визначають низку взаємопов'язаних компетенцій, необхідних для ефективної взаємодії у багатокультурному середовищі: культурна обізнаність (здатність усвідомлювати особливості власної та чужої культури, розуміти, як цінності, традиції, норми поведінки впливають на спілкування й взаємодію); міжкультурна чутливість (уміння поважати культурні відмінності, сприймати іншу культуру без упереджень, відкритість до нового досвіду, толерантність); мовна компетентність (володіння мовою міжкультурного спілкування, що

дозволяє ефективно комунікувати, точно передавати змісти і сенси); емпатія (здатність співпереживати, розуміти емоційні й соціальні стани інших людей); гнучкість і адаптивність (уміння змінювати поведінку, стратегії спілкування та стиль взаємодії відповідно до культурного контексту); соціальна інтегрованість і ефективність комунікації (здатність співпрацювати в багатокультурному середовищі) [7].

Таким чином, міжкультурна компетентність розглядається як інтегральна якість особистості, яка поєднує знання, цінності, навички та установки, необхідні для ефективного спілкування й співпраці в умовах культурного різноманіття [7; 9].

Роль освіти у формуванні міжкультурної компетентності учнівської та студентської молоді підкреслюють вітчизняні та зарубіжні дослідники, які розглядають заклади освіти як середовище цілеспрямованої соціалізації, рефлексії та безпечної взаємодії з «інакшістю». Зокрема, Д. Дірдорф, К. Пападопулу, Н. Палеологу, З. Каранікола наголошують, що саме освіта здатна інтегрувати компоненти міжкультурної компетентності, забезпечуючи їхній перехід у сталу міжкультурну поведінку [2; 4; 6]. Таким чином, освіта формує установки перспективного бачення, уміння вести діалог і співпрацювати у гетерогенних спільнотах.

Важливість формування міжкультурної компетентності Г. Нойнер обґрунтовує суспільно-гуманітарними цілями: внеском у розбудову миру, сприянням міжнародному взаєморозумінню та підвищенням якості міжкультурної комунікації [5].

Аналіз наукових джерел і публікацій засвідчує, що питання формування міжкультурної компетентності є багатовимірним та досліджується в різних аспектах: якості та характеристики особистості, що визначають рівень сформованості міжкультурної компетентності, чинники впливу на процес її формування, пошук ефективних умов, форм і методів, особливості та критерії оцінювання тощо.

Мета статті. Метою статті є теоретичний аналіз зарубіжного досвіду, форм і методів формування міжкультурної компетентності в учнівської і студентської молоді та визначення можливостей їх упровадження у вітчизняний освітній процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна педагогічна практика накопичила значний досвід реалізації програм міжкультурної освіти, громадянського діалогу та освіти для демократичної культури (Council of Europe, UNESCO, OECD, Erasmus+ тощо). Ці підходи спрямовані на виховання відкритості до різноманіття, розвиток критичного мислення, емпатії, навичок комунікації та відповідального громадянства і довели свою ефективність.

До таких практик належать проєктно-орієнтоване і проблемно-орієнтоване навчання, сервіс-лернінг, міжкультурні (у тому числі віртуальні) обміни. Ці методи активно апробуються в зарубіжній педагогіці і поступово впроваджуються у практику української освіти. Їх спільною рисою є орієнтація на досвід, що передбачає безпосередню участь у соціокультурній взаємодії, осмислення власних дій і ставлень, розвиток відповідальності, емпатії та здатності до співпраці. Розглянемо найбільш ефективні форми та механізми розвитку міжкультурної компетентності.

Проектно-орієнтоване і проблемно-орієнтоване навчання визнано одним із найефективніших засобів розвитку міжкультурної компетентності, оскільки воно забезпечує залучення здобувачів освіти до реального соціального досвіду взаємодії з представниками інших культур і спільнот. У процесі виконання міжкультурних проєктів учні та студенти навчаються досліджувати складні соціальні явища, аналізувати культурні контексти, співпрацювати в команді та презентувати результати для різних аудиторій. У таких формах навчання акцент робиться на розвитку здатності досліджувати глобальні та міжкультурні питання, критично осмислювати інформацію, розуміти перспективу інших і брати участь у вирішенні суспільно значущих проблем.

Завдяки участі у проєктах молодь набуває досвіду співпраці, діалогу, толерантності, етичної відповідальності, що є фундаментом міжкультурної

компетентності. Проєкти можуть охоплювати як локальні теми («культурна спадщина мого регіону», «толерантність у шкільному середовищі»), так і міжнародні («глобальні виклики сталого розвитку», «цифрова культура молоді в різних країнах»). Продукти діяльності (мультимедійні презентації, мапи, подкасти, спільні онлайн-кампанії) створюють середовище взаємонавчання та практичного засвоєння принципів міжкультурного діалогу.

Метод сервіс-лернінгу поєднує навчання з суспільно корисною діяльністю та рефлексією, забезпечуючи глибоке засвоєння гуманістичних цінностей. В освітньому процесі він реалізується через волонтерські або соціальні ініціативи, які спрямовані на допомогу різним групам населення, культурним спільнотам чи громадам. Участь у таких проєктах сприяє розвитку емпатії, перспективного бачення, соціальної відповідальності й водночас дає змогу застосувати знання у практичній площині.

Особливе значення має поєднання сервіс-лернінгу з *міжкультурними обмінами*, адже спільна діяльність учасників із різних культур формує розуміння спільних потреб, вчить конструктивній співпраці й розвиває здатність до діалогу. Сучасні формати відкривають можливість організовувати міжнародні проєкти без значних фінансових витрат, створюючи простір для дистанційної, але емоційно насиченої взаємодії студентів і педагогів різних країн. Учасники віртуальних обмінів разом працюють над культурними кейсами, створюють спільні дослідницькі або творчі продукти, беруть участь у форум-дискусіях і відеозустрічах, що формує досвід міжкультурної комунікації та сприяє усвідомленню власних культурних стереотипів. Рефлексія після таких проєктів допомагає переосмислити власну культурну позицію й розвинути навички культурного посередництва.

Таким чином, поєднання проєктно-орієнтованого навчання, сервіс-лернінгу та міжкультурного обміну створює цілісну педагогічну систему формування міжкультурної компетентності. Вона дозволяє перетворити міжкультурну взаємодію з формальної вимоги освітнього стандарту на

життєвий досвід молодшої людини, що сприяє становленню культури діалогу, емпатії та глобальної громадянськості.

Окрім того, зарубіжний досвід пропонує широкий спектр форм і практик міжкультурного навчання. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки формування міжкультурної компетентності тісно пов'язане з концепцією громадянської освіти та служіння громаді. Освітні програми поєднують навчальний зміст із реальною суспільно корисною діяльністю. Студенти беруть участь у волонтерських або міжкультурних проєктах (підтримка біженців, допомога національним меншинам, культурно-освітні події у громадах), а після цього готують рефлексивні есе чи мультимедійні портфоліо, у яких аналізують власний досвід міжкультурної взаємодії. Поширеною формою є дискусійні клуби, де учасники з різних культур обговорюють актуальні соціальні питання. Університети активно впроваджують спільні онлайн-проєкти між студентами з різних країн.

У школах Великої Британії міжкультурна компетентність формується через участь у дебатних клубах, рольових іграх, симуляціях парламентських слухань, де моделюються ситуації культурних непорозумінь чи соціальної нерівності. Поширеною формою діяльності є партнерства між школами Великої Британії, Африки, Азії чи країн Балтії, у межах яких проводяться спільні онлайн-уроки, культурні тижні, обміни листами й відеопрезентаціями.

У країнах Європейського Союзу міжкультурна компетентність інтегрована у політику Ради Європи та Європейської Комісії. Типовими формами роботи є міжнародні молодіжні обміни та тренінгові табори з тематики толерантності, прав людини й культурного розмаїття; шкільні проєкти тощо.

У Швеції, Данії та Норвегії формування міжкультурної компетентності тісно пов'язане з концепціями інклюзивної освіти та освіти для сталого розвитку. Тут практикуються форми навчання через діалог, де учні та студенти беруть участь у колективних обговореннях соціальних і моральних дилем, розвивають здатність бачити ситуацію з різних точок зору.

Канада – одна з країн, де міжкультурна освіта є частиною державної політики мультикультуралізму. У школах і коледжах практикуються культурні тижні, під час яких учні представляють свої національні традиції, кухню, мистецтво; проводяться міжкультурні фестивалі, кулінарні обміни, мистецькі воркшопи. В університетах активно розвивається інтернаціоналізований кампус: студенти залучаються до менторських програм для іноземних студентів, спільних дослідницьких ініціатив та соціальних проєктів із тематики різноманіття й інклюзії.

В українській освіті дослідники (Т. Беркутова, О. Ігнатова, Є. Логвінов, І. Холод, В. Макаров, Д. Кочмар та інші) виокремлюють наступні методи і технології формування міжкультурної компетентності здобувачів освіти [8; 10].

Рольові ігри сприяють розвитку практичних умінь міжкультурної взаємодії, дозволяючи студентам моделювати різноманітні ситуації, що можуть виникнути під час спілкування представників різних культур. Це можуть бути епізоди, пов'язані з перекладом, міжособистісною комунікацією чи розв'язанням непорозумінь у процесі міжкультурного діалогу.

Ділові ігри допомагають глибше усвідомити особливості співіснування культур та розрізнити їхні відмінності й спільні риси. Наприклад, виконуючи ролі керівників міжнародних компаній, учасники вчаться враховувати культурні контексти у веденні переговорів, прийнятті рішень і розв'язанні проблем.

Проектна діяльність забезпечує розвиток навичок співпраці у мультикультурних командах. Працюючи над спільними завданнями (створенням презентацій, освітніх ресурсів або дослідницьких проєктів про культури світу) студенти навчаються аналізувати культурну різноманітність, проявляти толерантність і шукати шляхи ефективної адаптації у полікультурному середовищі.

Метод взаємовізуалізації дає змогу глибше усвідомити як відмінності, так і спільні елементи культур. Порівнюючи традиції мистецтва, архітектури, кухні чи побуту різних народів, студенти формують здатність бачити світ у

різних культурних вимірах, що зміцнює навички культурного аналізу та емпатії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи, можна стверджувати, що зарубіжний досвід формування міжкультурної компетентності має значний потенціал для імплементації в українській освіті. Найціннішими для національної системи є ті практики, які поєднують навчання з реальним досвідом взаємодії, орієнтуються на розвиток цінностей відкритості, поваги, емпатії та відповідальності, а також передбачають активну участь молоді у соціально значущих ініціативах.

Україна сьогодні перебуває в унікальній ситуації – її освітній простір не лише адаптується до викликів війни, міграції та цифрових трансформацій, а й виконує місію зміцнення національної єдності через діалог культур. Тому інтеграція міжнародних підходів може сприяти формуванню покоління молоді, яке мислить глобально, але діє відповідально в національному контексті.

Разом з тим, імплементація зарубіжного досвіду у сфері освіти в Україні має ґрунтуватися на гнучкому поєднанні міжнародних стандартів і національних пріоритетів. Вона може стати потужним чинником формування культури діалогу, соціальної згуртованості та національної солідарності, особливо в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій українського суспільства.

Перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Подальші наукові пошуки у сфері формування міжкультурної компетентності в учнівської та студентської молоді доцільно спрямувати на розроблення національної моделі міжкультурної компетентності, що інтегруватиме європейські та українські ціннісні орієнтири, враховуючи особливості українського соціокультурного контексту, досвід війни, міграційні процеси та виклики післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Al-Afifi M., Nygren T., Rasmusson M., Tväråna M. Intercultural competence in the classroom: a systematic review of classroom-based research on teaching and learning practices for developing intercultural competence in different

educational contexts. Intercultural Education. 2025. P. 1-34. DOI: <https://doi.org/10.1080/14675986.2025.2555782>

2. Deardorff D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. Journal of Studies in International Education. 2006. Vol. 10, No. 3. P. 241-266. DOI: <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>

3. Hampden-Turner C. M., Trompenaars F. Building cross-cultural competence: How to create wealth from conflicting values. New Haven, CT: Yale University Press, 2000.

4. Isac M. M., Sandoval-Hernández A., Miranda D. Teaching Tolerance in a Globalized World: An Introduction. IEA Research for Education. 2018. P. 1-10. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-78692-6_1

5. Neuner G. The Dimensions of Intercultural Education. In: Huber J. (ed.) Intercultural Competence for All: Preparation for Living in a Heterogeneous World. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2012. P. 11-50. URL: <https://ci.nii.ac.jp/ncid/BB17117003>

6. Papadopoulou K., Palaologou N., Karanikola Z. Insights into Teachers' Intercultural and Global Competence within Multicultural Educational Settings. Education Sciences. 2022. Vol. 12, No. 8. P. 502. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci12080502>

7. Sarwari A. Q., Adnan H. M., Rahamad M. S., Abdul Wahab M. N. The Requirements and Importance of Intercultural Communication Competence in the 21st Century. SAGE Open. 2024. Vol. 14, No. 2. P. 21582440241243119. DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440241243119>

8. Беркутова Т., Логвінов Є., Макаров В., Умяров К. Технологія формування міжкультурної компетенції студентів на основі ігрової діяльності під час навчання іноземної мови в закладах вищої освіти. Молодий вчений. 2022. № 6 (106). С. 23-28.

9. Ігнатова О. Розвиток навичок ефективної міжкультурної комунікації. Journal of Cross-Cultural Education. 2024. Вип. 3. С. 7-13. DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>

10. Холод І. В., Крашеніннікова Т. В., Негодченко О. П. Методи формування міжкультурної компетентності в освітньому середовищі. Науковий журнал Хотинської національної академії. 2023. № 1 (8).

Стаття надійшла до редакції 07.10.2025 р.

Nataliia KHARCHENKO. Developing intercultural competence among school and student youth: international experience. *The development of intercultural competence is the foundation for educating a citizen who is aware of their own cultural identity, open to interaction, and capable of acting responsibly and effectively in a globalized environment. Such an educational orientation corresponds to the challenges of the 21st century, when communication, mobility, and partnership*

among cultures become essential conditions for the development of individuals, societies, and states.

Based on the analysis of scientific research, the article identifies the competencies necessary for effective interaction in a multicultural environment: cultural awareness, intercultural sensitivity, language competence, empathy, flexibility and adaptability, social integration, and communication effectiveness.

It is substantiated that the effectiveness of developing intercultural competence depends on the extent to which learners are actively engaged in real situations of intercultural interaction, collaborative problem-solving, creative dialogue, and socially beneficial activities. The article examines effective forms and mechanisms for developing intercultural competence, such as project-based learning, service learning, and intercultural exchanges. It is outlined that in various countries around the world, the development of intercultural competence is achieved through a combination of learning, experience, and authentic interaction. Common features of these practices include active youth participation in socially significant projects; the development of reflection and critical thinking; the creation of conditions for safe dialogue and empathetic listening; and partnerships among schools, communities, and international institutions.

Key words: *intercultural competence, school and student youth, educational institutions, international experience.*

REFERENCES

1. Al-Afifi, M., Nygren, T., Rasmusson, M., & Tväråna, M. (2025). Intercultural competence in the classroom: A systematic review of classroom-based research on teaching and learning practices for developing intercultural competence in different educational contexts. *Intercultural Education*, 1-34. <https://doi.org/10.1080/14675986.2025.2555782>
2. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241-266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
3. Hampden-Turner, C. M., & Trompenaars, F. (2000). *Building cross-cultural competence: How to create wealth from conflicting values*. Yale University Press.
4. Isac, M. M., Sandoval-Hernández, A., & Miranda, D. (2018). Teaching tolerance in a globalized world: An introduction. *IEA Research for Education*, 1-10. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78692-6_1
5. Neuner, G. (2012). The dimensions of intercultural education. In J. Huber (Ed.), *Intercultural competence for all: Preparation for living in a heterogeneous world* (pp. 11-50). Council of Europe Publishing. <https://ci.nii.ac.jp/ncid/BB17117003>
6. Papadopoulou, K., Palaiologou, N., & Karanikola, Z. (2022). Insights into teachers' intercultural and global competence within multicultural educational settings. *Education Sciences*, 12(8), 502. <https://doi.org/10.3390/educsci12080502>

7. Sarwari, A. Q., Adnan, H. M., Rahamad, M. S., & Abdul Wahab, M. N. (2024). The requirements and importance of intercultural communication competence in the 21st century. *SAGE Open*, 14(2), 21582440241243119. <https://doi.org/10.1177/21582440241243119>
8. Berkutova, T., Lohvinov, Y., Makarov, V., & Umiarov, K. (2022). The technology of forming students' intercultural competence based on gaming activity in foreign language learning in higher education institutions. *Molodyi Vchenyi*, 6(106), 23-28.
9. Ihnatova, O. (2024). Development of effective intercultural communication skills. *Journal of Cross-Cultural Education*, 3, 7-13. <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>
10. Kholod, I. V., Krashennikova, T. V., & Nehodchenko, O. P. (2023). Methods for developing intercultural competence in the educational environment. *Scientific Journal of the Khotyn National Academy*, 1(8). <https://journal.khnra.edu.ua/index.php/files/article/view/4/4>